

O‘qituvchilar jamoasidagi sog‘lom psixologik muhitni shakllantirish

Guliston davlat pedagogika instituti
Pedagogika yo‘nalishi 1-kurs talabasi
Ergashova Dilobar Muhiddin qizi

Annotasiya: Maqolada o‘qituvchilar jamoasida sog‘lom muhitni yaratishning pedagogik-psixologik asoslarini tahliliga e‘tibor qaratilgan. Jamoadagi psixologik zo‘riqlashlarni bartaraf etish, ta‘lim muassasasi rahbari va bo‘ysunuvchilarning kasbiy mahoratini oshirish, xodimlarning bo‘sh vaqtlarini to‘g‘ri tashkillashtirish, mehnat faoliyatini tashkil etishga takliflarni erkin kiritish imkoniyatini yaratish, jamoada do‘stona, shuningdek faoliyatda hamkorlik munosabatlarini yaratish.

Kalit so‘zlar: psixologik muhit, shakllantirish, pedagog, rahbar, ta‘lim, metod, usul, vosita, jamoa, individual, xarakteristik, mehnat, guruh.

Kirish

Jamoani ijtimoiy-psixologik muhiti - guruhning eng ajralmas psixologik xarakteristikasidir, bu guruhning birgalikdagi hamkorlikdagi faoliyati bilan bevosita bog‘liq bo‘lgan alohida ob‘ektlarni (hodisalarni, jarayonlarni) aks ettirishning o‘ziga xos xususiyatlari bilan bog‘liq ijtimoiy jarayondir. Pedagogik jamoalarda psixologik muhitning ijobiyligi ta‘lim-tarbiya sifatini yaxshilashga xizmat qiluvchi muhim komponentlardan biri ekanligi nazariy va amaliy jihatdan inkor etib bo‘lmaydigan faktdir. Jamoada ijobiy psixologik muhit mavjud bo‘lsa, nafaqat pedagogik majburiyatlar, balki har qanday mehnat jamoasi oldiga qo‘yilgan vazifalar sifatli bajarilishiga zamin hozirlanadi. Masalaning yana bir muhim tomoni ham borki, bu ham bo‘lsa, mehnat jamoasi a‘zolarining o‘z kasbidan qoniqqanligidir. Jamoadagi zarur munosabatlar o‘z-o‘zidan paydo bo‘lishini kutish mumkin emas, ular ongli ravishda shakllanishlari kerak. • Jamoadagi psixologik iqlimni yaratish • Kollektiv uyg‘unlik mexanizmlari. Axloqiy va psixologik muhit, uning a‘zolarining guruhiga yoki jamoadagi a‘zolarining nisbatan barqaror psixologik munosabatidir, ularning barcha turli shakllarida namoyon bo‘ladi. Axloqiy va psixologik iqlim jamoa a‘zolarining bir-biriga bo‘lgan munosabatlari, ishlash uchun, atrofdagi va butun tashkilotga individual, shaxsiy qiymatga yo‘naltirilgan holda ishlashga to‘g‘ri keladi. Bosh yoki jamoaning

a'zosining har qanday harakatlari (ayniqsa salbiy belgi) Ular axloqiy va psixologik muhitning holatiga ta'sir qiladilar, deformatsiyalashadi. Chunki, jamoada ijobiy muhit bo'lishi uchun, jamoa azolari o'zidan, ayniqsa, o'z kasbidan qoniqqan bo'lishlari zarur. O'qituvchilar jamoasining psixologik xususiyatlarini o'rganish, pedagogik faoliyat va o'qituvchi muloqotining o'zaro munosabati masalasi psixologiya fanida bir qadar tadqiq qilingan muammolardan biridir. Biroq mamlakatimizda, hozirgi zamon bolalariga pedagogik ta'sir o'tkazishda o'qituvchi ishlayotgan mikromuhitning ta'siri, bu sohada o'qituvchilarda shaxslararo muloqot madaniyatini shakllantirish, pedagogik jamoani boshqarish orqali u yerda ijodiy muhit va hamkorlikni, kasbga fidoyilik va qiziqishni shakllantirish va bu muammoning psixologik imkoniyatlarini aniqlash o'z yechimini kutayotgan muammolardan biri hisoblanadi.

Adabiyotlar tahlili va Metodologiyasi

Shukurov Xursan o'zining maqolasida quyidagilarni keltirib o'tgan: Pedagogik jamoada boshqaruv etikasi va rahbar fazilatlarini o'qituvchi va o'quvchilarda sog'lom ruhiyat, o'qishga qiziqish, kasbga muhabbat va kelajakka ishonch hosil qilishda yetakchi ahamiyatga ega. Fazilat – bu ijobiy xislat yaxshi sifat yoki xususiyatdir. Kishilarda fazilatlarining turlicha bo'lishi hamda xulq – atvorlar insonning badanini aylanib yuradigan suyuq moddalariga ko'p jihatdan bog'liq ekanligi tajribada ko'zatilgan. Avvaliga "Ijtimoiy-psixologik muhit" atamasi sifatida tushunish kerakligini aniqlash kerak. Jamoadagi ijtimoiy va psixologik muhit umuman, umuman jamg'arma holatini aks ettiruvchi murakkab, integratsiyalashgan indikator, balki qo'shma maqsadlarga erishish qobiliyatini aks ettiradi. Jamoadagi ijtimoiy va psixologik iqlimni tashkil etuvchi asosiy omillar:

1. Xodimlarning o'z faoliyatiga hissiy munosabati;
2. Jamoada xodimlar o'rtasidagi munosabatlar;
3. Qo'l ostidagilar va menejerlar o'rtasidagi munosabatlar;
4. Xizmat va mehnat tashkilotining ichki omillari;

Mehnatni targ'ib qilish uchun iqtisodiy (material) omillar. Qadimgi tibbiyotning yirik namoyondasi Hippokratning inson badanida qon asosiy o'rinni ishg'ol etsa bunday odam harakatchan yengil bo'ladi, taassurotlarning almashinishiga tez ko'nikib keta qoladi, o'z atrofida sodir bo'ladigan voqyealarga darhol va ishtiyoq bilan aralashadi degan fikri bejiz emas. Mana shu kishilarni Hippokrat sangviniklar deb atagan. Bu lotincha "sangvinik" ya'ni "qon" degan so'zdan kelib chiqqan. Sangviniklar tuyg'u xususiyatlari bilan ajralib turadi. Ular: Yangi kishilar bilan tez til topishadigan;

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 3. March 2024

Bir ish turidan ikkinchi ish turiga tezda ko‘nikadigan; Bir turda bajaradigan ishlarni yoqtirmaydigan; Yangi sharoitga osonlik bilan o‘rganadigan; Xushchaqchaq; Harakatlari shiddatli; Nutqi tez; Kelajakka ishonch bilan qaraydigan; So‘zini aniq va ma’noli qilib imoishoralar bilan gapiradigan kishilardir.

Norova Intizor Haqberdiyevn ham o‘z maqolasida psixologik muhitni yaratishga oid ko‘plab yechimlar keltirgan: • jamoada ishbilarmonlik, ish kuni davomida ijodiy kayfiyat, xodimlar o‘rtasidagi munosabatlarda quvnoq ohanglari, kayfiyatdagi optimizm hukmronlik qiladi;

- munosabatlar hamkorlik, o‘zaro yordam, xayrixohlik tamoyillari asosida quriladi; guruh a‘zolari hamkorlikda ishlarda qatnashishni, bo‘sh vaqtlarini birga o‘tkazishni yaxshi ko‘radilar; munosabatlarda ma‘qullash va o‘zaro qo‘llabquvvatlash ustunlik qiladi, yaxshi konstruktiv tanqid bildiriladi;

- tashkilot xodimlari faol, kuch-qudratga to‘la, o‘zaro yordamda tezda javob berishadi, xodimlarning o‘zaro yordami kerak bo‘lsa, hamkasbini «to‘laqonli qamrab olishga» tayyorligi;

- ayrim xodimlarning yutuqlari yoki muvaffaqiyatsizliklari tashkilotning barcha a‘zolarining hamdardligi va samimiy ishtirokini keltirib chiqaradi, agar muvaffaqiyatga erishilsa, xodimlar o‘z hamkasblari va o‘z tashkilotlari bilan faxrlanishni his qilishadi;

- tashkilot tarkibidagi tarkibiy bo‘linmalar yoki jamoadagi mikro guruhlar o‘rtasidagi munosabatlarda o‘zaro kelishuv, tushunish va hamkorlik vujudga keladi;

- kadrlar qo‘nimsizligining pastligi. Xodimlar boshqa tashkilotlarga teng, ba‘zan esa yuqori lavozimlarga o‘tkazilishidan ham bosh tortishadi;

- tashkilot uchun qiyin paytlarda jamoaning jipsligi va hissiy birligi mavjud ("bitta - hamma uchun, va hamma – bir kishik uchun").

Muhokama

Ayni paytda jamoaning psixologik iqtisodini tashkil etuvchi jahon iqtisodiyoti va jahon iqtisodiyoti inqirozlari mehnat unumdorligi va mahsulot sifatini oshirish uchun kurashning ajralmas qismi hisoblanadi. Rivojlanish bilan ijtimoiy taraqqiyot, uning qarama-qarshi ijtimoiy-psixologik jihatlari, ijobiy ijtimoiy va psixologik iqlimni shakllantirish muammolari (sek) chambarchas bog‘liq. Jamoani boshqaruvi bo‘yicha psixologik jihatlarning ta’siri muammosi qulay sekund uchun muhim va asosiy poydevorlardan biridir. Ta’lim tizimini isloh qilish jarayonlarida qisqa vaqt ichida amalga oshirilayotgan o‘zgartirishlar va yangiliklar asosida pedagog xodimlarga belgilanayotgan zamonaviy talablar ta’lim va yoshlar to‘g‘risidagi hukumat tomonidan

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

Issue 3. March 2024

qabul qilingan qarorlarning mazmun-mohiyati va ahamiyatini tushunib yetadigan hamda targ'ibot qiladigan; o'z fanini chuqur biladigan, pedagogik jarayonlarda o'quvchilarning sub'yektivligini va faolligini oshirishga alohida ahamiyat qaratadigan; o'zaro do'stona munosabatlarga asoslangan hamkorlikda faoliyat ko'rsatish ko'nikmalariga ega bo'lgan; pedagogik jarayonlarni tashkil etish va boshqarish, o'quvchilar va pedagoglar hamkorligini shakllantirish va muvofiqlashtirish, pedagogik jarayonlarda muvofiqlashtirish, refleksiv faoliyat jarayonlarini tashkil etish asosida refleksiv ta'limiy muhitni shakllantirish yo'nalishlarida zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarga ega bo'lgan o'qituvchi shaxsini shakllantirishni taqozo etadi. O'qituvchi-tarbiyachi shaxsini rivojlantirishning kasbiy va universal xususiyatlarini o'qituvchi shaxsining kasbiy mahoratining mohiyatini aniqlash uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Ular hodisani tahlil qilishning quyidagi asosiy yondashuvlari va darajalari nuqtai nazaridan hisobga oladigan murakkab yaxlit tizimni taklif qiladilar: normativ-ro'l shaxsiyat farqlanadi. (differensial-tipologik va differensial darajada bo'linish, subyektiv). Bundan tashqari bir qator atamalar va tushunchalarda aks ettirilgan individual integrativ hodisalar orqali shaxsni o'rganishda mavjud tendensiyalarni hisobga olish zarur deb hisoblaymiz. Garchi ularning aniq va mantiqiy uyg'un tasnifi hali taklif qilinmagan bo'lsa-da, ammo bu hodisalarning barchasi bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, uning shartlari va shakllanishining natijalari hisoblanadi.

Natija

Amerika ijtimoiy psixologiyasida ular tashkilotlarda va menejerlararo tashkilotlarda "tashkiliy madaniyat" haqida gapirishadi. "Inson munosabatlari" nazariyasi E. Matio, birinchi navbatda, xodimlar o'rtasidagi aloqa munosabatlarini shakllantirishga asoslanadi. Iqlimni o'rganayotganda, uning ikki darajasini yodda tutish kerak. Birinchi daraja statik, nisbatan doimiy. Bu jamoa a'zolarining barqaror munosabatlari, ularning ish va ish hamkasblariga bo'lgan qiziqishi. Shu darajani ijtimoiy-psixologik muhit tushuniladi, bu esa tashkil etilgan barqaror, juda barqaror ahvolda, tashkilot oldida turgan qiyinchiliklarga qaramay, uzoq vaqt davomida yo'q qilinishi va o'z mohiyatini saqlab qolish mumkin emas. Shu nuqtai nazardan, guruhda qulay iqlimni shakllantirish juda qiyin, ammo shu bilan birga, uni ilgari shakllangan ma'lum darajada saqlash osonroq. Hamma gap psixolog o'zini qanday tutishiga borib taqaladi. Bunda psixologning o'qituvchilarga nisbatan egallaydigan pozitsiyasi juda muhim rol o'ynaydi. Psixolog pozitsiyasining asosiy komponentlari quyidagilardan

iborat:

- pedagog bilan bo‘lgan munosabatga ustanovka;

- pedagoglarni qanday bo‘lsa shundayligicha qabul qilishga ustanovka

- subyekt – subyekt munosabatlaridan iborat tenglik va hamkorlik xarakteridagi munosabatlarga ustanovka. Ta`lim jarayonida shunday pozitsiya pedagoglar bilan bo‘lgan konstruktiv hamkorlikni ta`minlay oladi. Bundan tashqari, pedagogik professionallikning shaxsiy dunyoqarashini rivojlantirish, ayniqsa istiqbolli o‘qituvchining o‘zini-o‘zi qadrlashi va ijodiy o‘zini-o‘zi anglashi, pedagogik ishning individual o‘ziga xosligi muhim ahamiyatga ega. Bu o‘qituvchining mavjud kasbiy tajribani yangi yondashuvlar, ma`nolar, mazmun va texnologiyalar bilan boyitishga tayyorligining potensial shartidir. Pedagogik professionallikning asosiy tarkibiy qismi – o‘qituvchi shaxsining professionalligi-psixologik va pedagogik fanda ko‘rib chiqilgan rivojlanish parametrlari nuqtai nazaridan o‘qituvchining shaxsi to‘g‘risidagi bir qator fikrlar asosida amalga oshirildi. Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarning pedagogik ishdagi ro‘lini belgilaydigan g‘oya yangilik emas. Bu tarixan kamolotga yetdi va o‘tmishdagi ko‘plab mutaffakkir va pedagog shaxslarning asarlarida ko‘rib chiqilib, asosan o‘qituvchining shaxsiy xususiyatlari va fazilatlariga talablarni ochib beradi, bu o‘qituvchilik kasbining standartlariga mos keladi va o‘qitishda muvaffaqiyat va samaradorlikni ta`minlaydi. Mustaqil tadqiqot muammosi sifatida ularni o‘rgatish, tuzish, tasniflash va iyerarxizatsiya qilish P.F. Koptereva, M.D. Levitovanning yozuvlarida, didaktologiya va pedagogika g‘oyalarining bevosita ta`siri ostida pedagogik ishning birinchi professional modellarida boshlanadi. Muayyan turg‘unlik davridan keyin yangilangan gumanistik paradigmalar asosida boshlang‘ich sinf o‘qituvchisining – shaxsiy muammosi o‘rganilmoqda. O‘qituvchilarda sog‘lom psixologik muhit yaratish uchun avvalo o‘qituvchining psixologiyasini o‘rganish talab etiladi. Muhitni sog‘lomlashtirishda psixokorreksion yordamning samaraliligiga baho berish borgan sari aktuallashtirilmog‘da. Bu mutaxassisning ta`sir eta olishi va psixokorreksion ishning sifatligidandir. Ma`lum bir omillar ma`lum bir ijtimoiy-psixologik iqlimni shakllantirishga ta`sir qiladi:

1. Uning a'zolarining muvofiqligi xodimlarning xususiyatlarining eng qulay kombinatsiyasi, qo‘shma faoliyat samaradorligini va har biridan qoniqish sifatida tushuniladi. Muvofiqlik o‘zaro tushunish, o‘zaro bog‘liqlik, jamoaning a'zolariga bir-birlariga etkazadigan o‘zaro bog‘liqlikdir.

Uchta moslikning mosligi farqlanadi: psixofiziologik, psixologik va ijtimoiy va psixologik:

Mosovning psixofiziologik darajasi sezgi tizimining xususiyatlarining maqbul kombinatsiyasiga (qarash, eshitish, teginish, teginish va boshqalar) va temperament xususiyatlari. Ushbu muvofiqlik darajasi qo'shma faoliyatni tashkil etishda alohida ahamiyatga ega. Vebererik va flegmatik boshqa sur'atlar bilan vazifani bajaradi, bu ishchilar o'rtasidagi munosabatlar va keskinlikni keltirib chiqarishi mumkin. Shuning uchun xodimlarning individual faoliyatini (guruh a'zolarining har xil chidamliligi, fikrlash tezligi, idrok, e'tiborning xususiyatlari) jismoniy majburlash va ko'rsatmalarni tarqatishda hisobga olinishi kerak alohida turlar Ish.

Xulosa

Xulosa o'rnida jamoaning psixologik iqtisodini tashkil etuvchi jahon iqtisodiyoti va jahon iqtisodiyoti inqirozlari mehnat unumdorligi va mahsulot sifatini oshirish uchun kurashning ajralmas qismi hisoblanadi. Ijtimoiy taraqqiyotni rivojlantirish bilan, qulay ijtimoiy psixologik iqlimni shakllantirish muammolari uning qarama-qarshi ijtimoiy-psixologik jihatlari bilan chambarchas bog'liq. Jamoani boshqaruvi bo'yicha psixologik jihatlarining ta'siri muammosi qulay sekund uchun muhim va asosiy poydevorlardan biridir. Ushbu muammoning dolzarbligi jismoniy shaxsning mehnat faoliyatiga va shaxsiy da'volarining doimiy o'sib borishi bilan odamning psixologik hayotining asorati tufayli izohlanadi. Ushbu muammolarni hisobga olgan holda, kurs ishining maqsadi jamoada boshqaruvning psixologik jihatlari va jamoada psixologik muhitni ko'rib chiqish jarayonini tahlil qilishdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Pedagogika kursi Tursonov Z. Nishonaliev I. T. «Uqituvchi» 1997 y.
2. Safarova R. O'quvchilarda o'zaro do'stona munosabatlarga asoslanib hamkorlikda faoliyat ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirish jarayonini tashkil etish tamoyillari va parametrlari. T.: Fan-texnologiya. 2013.
3. N.X. Avliyoqulov. Zamonaviy o'qitish texnologiyalari. "Muallif" 2001.
4. Safarova R. O'quvchilarda o'zaro do'stona munosabatlarga asoslanib hamkorlikda faoliyat ko'rsatish ko'nikmalarini shakllantirishga oid nazariy-amaliy yondoshuvlar. T.: Fan-texnologiya. 2012.
5. Olimov Q. Uzoqova L. Halimov E va boshqalar. Maxsus fanlarni o'qitish metodikasi. – T.: Fan, 2004.